

Jak działa Teatr Forum?

Przykłady adaptacji metod Augusto Boala na świecie

Marta Chyłek

Teatr Forum i inne metody teatru społecznie zaangażowanego, choć oparte na kilku nieprzekraczalnych zasadach, z założenia charakteryzują się niezwykłą elastycznością. Najlepszym tego świadectwem są liczne ich adaptacje dokonywane na całym świecie. Perspektywa narodowa wydaje się być jednym z najważniejszych czynników determinujących rodzaj sytuacji, w których metody te są stosowane. Świetnie widać to już na przykładach pracy, które opisuje sam Boal w *Grach dla aktorów i nieaktorów*.

Jeśli jednak spojrzeć nieco dalej, starając się rozpoznać współczesne inspiracje Teatrem Uciśnionych, wśród różnorodności projektów i działań długofalowych szczególnie warte uwagi wydają się być te związane z wykorzystaniem Teatru Forum. Dwa ciekawe źródła tych zjawisk zogniskowane są w dość odległych krajach: Francji i Indiach.

W Indiach, a dokładniej w Zachodnim Bengalu, ponad 30 lat temu rozpoczęła działalność organizacja Jana Sanskriti, dziś obejmująca siecią swojej działalności cały kraj, tworząca Indyjską Federację Teatru Uciśnionych. Wspominał o niej także sam Boal, który spotkał się po raz pierwszy z członkami organizacji w 1991 roku, zmieniając ich ówczesne spojrzenie na teatr propagandowy, który prowadzili. We wrześniu br. otwarte zostało tam Międzynarodowe Centrum Badawcze Jana Sanskriti, we współpracy z International Theatre of The Oppressed Organisation, centralną organizacją brazylijską zajmującą się Teatrem Uciśnionych

Cechą charakterystyczną ruchu indyjskiego jest to, że skupia głównie osoby z terenów wiejskich, zmagających się w życiu codziennym z sytuacjami opresji i wykluczenia. Obecnie na terenie Indii działa prawie 30 grup aktorów, którzy jednocześnie są mieszkańcami tej samej okolicy, w której odbywają się spektakle. W sposób szczególny wpływa to na

podstawową relację w Teatrze Forum: między Aktorem a Widzem-Aktorem. Wypracowane w trakcie spektakli rozwiązania są przenoszone przez te same osoby do ich codzienności. Praca tą metodą może więc odbywać się na bardzo głębokim poziomie. Dąży bowiem do rozwiązywania kolejnych problemów tej samej grupy osób, stanowiąc więcej niż tylko inspirację do działania, jak to, z przyczyn oczywistych, dzieje się często w innych projektach związanych z tą metodą.

Zespoły Jana Sanskriti składają się z osób pochodzących z klas niższych oraz klasy średniej, z zachowaniem równowagi płci. Praca w każdym z nich opiera się na dwóch filarach:

- pracy teatralnej: próbach, warsztatach, graniu spektakli i zaangażowaniu w działania zawarte w Teatrze Forum oraz organizowaniu festiwali kulturalnych,
- pracy w terenie: zawiązywaniu i koordynowaniu spotkań i grup dyskusyjnych, organizowaniu sesji "burzy mózgów".

W ten sposób grupy tworzą życie zarówno kulturalne, jak i polityczne społeczności, do której należą, mając realny wpływ na jego kształt i rozwój. Wspierają ludzi w walce zarówno z przemocą domową, jak i o dostęp do kultury, prawo do przestrzeni na wydarzenia kulturalne, walkę o prawo do pracy w danej miejscowości, brak konieczności migracji zarobkowej.

Dla Jana Sanskriti charakterystyczne jest połączenie metody Teatru Forum z metodą Teatru Obrazu, ale także uwzględnienie w tworzeniu spektaklu gustów, preferencji widzów charakterystycznych dla Indii, które sprawia, że dotrze on w pełni do tamtejszej publiczności.

Istotą przykładu indyjskiego jest wyjątkowa możliwość obserwacji, w jaki sposób Teatr Forum zmienia życie wykorzystującej go społeczności. Dzięki odwadze i determinacji Jana Sanskriti, aby powracać w miejsca, w których raz już spektakl Forum został wystawiony, pogłębia się wypracowana refleksja, poprzez podejmowanie kolejnych tematów z tą samą społecznością.

Nieco inne podejście prezentuje działający w Paryżu Théâtre de l'Opprimé, który dysponuje własną sceną i zespołem składającym się z profesjonalnych aktorów zaangażowanych społecznie. Grupa wystawia jeden spektakl tradycyjny w sezonie, oparty na dramaturgii współczesnej, silnie wykorzystujący aspekty muzyczne.

Natomiast poza tym proponuje zainteresowanym grupom spektakle Teatru Forum dotyczące takich tematów jak: uzależnienia, konflikty w pracy, niepełnosprawność, homofobia, rasizm, przemoc w szkole, rodzicielstwo i wiele innych.

Możliwe jest także zamówienie spektaklu o konkretnej tematyce lub zorganizowanie interwencji artystycznej, w której artyści wraz z zainteresowaną grupą pracują w trakcie warsztatów i mogą dążyć np. do wspólnego wystawienia spektaklu Teatru Forum, opartego na jej potrzebach.

Théâtre de l'Opprimé stanowi także centrum szkoleń dla osób zainteresowanych pracą metodami Boala - organizowane są tam kursy Teatru Forum czy dotyczące tematyki Tęczy Pożądania.

Istotną częścią pracy zespołu są także projekty międzynarodowe, gdzie najsilniej, poza wspomnianymi spektaklami Teatru Forum na zamówienie, grupa pracuje ze społecznościami lokalnymi m.in. w Burundi, Maroko, Iranie czy na Tajwanie.

Istnieje jednak szczególna grupa, z którą Théâtre de l'Opprimé pracował w sposób regularny, przez 4 lata - byli to paryscy więźniowie. Obecnie Teatr uczestniczy w projekcie europejskim, dzięki którym wypracowane we Francji dobre praktyki związane z budowaniem i wzmacnianiem więzi społecznych wśród więźniów poprzez teatr są przekazywane kolejnym krajom.

Zestawienie tych dwóch organizacji pozwala naszkicować granice współczesnych działań, w których wykorzystywane są metody Augusto Boala. Z jednej strony są to działania silnie lokalne, osadzone na bliskich relacjach osób zaangażowanych w tworzenie spektakli Teatru Forum i ich Widzów-Aktorów oraz na powracaniu przez ten sam zespół i tę samą społeczność do kolejnych problemów, które są możliwe to rozwiązania poprzez tę metodę. Zmiany w takich społecznościach zachodzą więc na bardzo głębokim poziomie, niespotykanym w wielu innych miejscach na świecie. Warto pamiętać, że w Indiach tego typu działania napotykają na szczególne bariery, jakie stawia zhierarchizowane społeczeństwo, w którym już wspólna praca kobiet i mężczyzn, zakładająca ich równy udział, stanowi duże wyzwanie. Jeśli zaś dodamy do tego fakt, że w Teatrze Forum porusza się problemy związane z istnieniem patriarchatu, zobaczymy, jak bardzo rewolucyjnym dla społeczności wiejskiej jest istnienie w jej obrębie tego typu grupy, która systematycznie,

spektakle za spektaklem, stara się doprowadzić do zmiany zastanej rzeczywistości, mogąc obserwować, czy zmiana wykształcona poprzez proces interwencji Widzów-Aktorów w spektakl przekłada się na życie codzienne.

Wspomniana możliwość weryfikacji skuteczności działań jest prawie niemożliwa w modelu francuskim, wyznaczającym drugą granicę - gdzie często Aktorzy i Widzowie-Aktorzy spotykają się na nie więcej niż dwie godziny, przy których, przy dobrej realizacji spektaklu, jego twórcy mogą mieć nadzieję, że osoby uczestniczące w nim wyjdą poruszone na tyle, że wzbudzi on w nich chęć zmiany rzeczywistości. Nie są jednak zwykle świadkami przemiany, jeśli takowa zachodzi. Model ten pozwala jednak dotrzeć do większej ilości osób z bardzo różnych środowisk, co jest charakterystyczne dla miejsca działania organizacji, jakim jest Paryż.

Omówione dwa modele pozwalają zauważyć, jak wiele możliwości dają metody teatru zaangażowanego społecznie Augusto Boala. Niewątpliwie jest to zarys mocno ogólny, szkicowy, wartym pogłębienia o kolejne kraje. Jednak już na tym przykładzie widać, że możliwość ich adaptacji do warunków środowiskowych jest z jednej strony wyzwaniem, ponieważ stosujący je powinni zawsze pamiętać o tych kilku nieprzekraczalnych zasadach pojawiających się u Boala, z drugiej strony zaś ogromną ich zaletą, o której świadczyć mogą już opisane powyżej przykłady działań skrajnie różnych organizacji, z których obie odnoszą ogromne sukcesy ze swoimi odbiorcami.

Źródła wiedzy o organizacjach:

- <http://www.theatredelopprime.com/>
(dostęp: 30.09.2015)
- <http://www.theatreoftheoppressed.org/en/index.php?nodeID=39>
(dostęp: 30.09.2015)
- <http://www.janasanskriti.org/>
(dostęp: 3.10.2015)
- <https://voiceofjsirri.wordpress.com/>
(dostęp: 3.10.2015)